

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ У ПЕРШІЙ ПОЛО- ВИНІ ДВАДЦЯТИХ РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розкриваються окремі аспекти політичної діяльності єпископату та кліру Греко-католицької церкви. Проаналізовано пошуки церковним керівництвом шляхів захисту українського населення від асиміляторської політики польських властей, співпрацю з українськими політичними партіями та культурно-просвітніми організаціями, виховний та моральний вплив церкви на молодь.

Ключові слова: Греко-католицька церква, митрополит, Галичина, політичні партії, Друга Річ Посполита.

У міжвоєнний період ХХ століття Греко-католицька церква відіграла важливу роль у суспільно-політичному житті Галичини не лише як консолідуючий чинник у пошуках шляхів щодо українсько-польського порозуміння, а й як стримуючий фактор асиміляторської політики польських властей, як виховний чинник для українського населення. Це достатньо повно проявилось через участь ГКЦ у політичному житті, взаєминах з українськими політичними партіями й організаціями, в реорганізації соціальної доктрини та в благодійних заходах і культурно-просвітницьких акціях, які проводилися під егідою греко-католицьких ієрархів й духовенства. Дослідження ролі ГКЦ в житті українського населення Галичини в перші роки після поразки Української революції є актуальним і безумовно становить науковий інтерес.

Історіографія різнопланової діяльності ГКЦ в період Другої Речі Посполитої досить велика. Серед дослідників цього періоду слід відзначити Андрухів І. О., Лисенка О. Є, Марчука В. В., Перевезія В. О., Єгрешія О. І., Кугутяка М. В., Красівського О. Я. [1] та інших. Однак, незважаючи на наявний нині значний пласт літератури з

історії діяльності ГКЦ у різні періоди та окремих її ієрархів, питання суспільно-політичної діяльності ГКЦ у першій половині двадцятих років ХХ ст. ще не стало предметом детального дослідження.

Уже з перших днів окупації Галичини польські військові та цивільні уряди на місцях розпочали репресії проти українських громадсько-політичних осіб та греко-католицького духовенства [2, с. 4]. Такі дії окупаційної польської влади загострили українсько-польські відносини. Ситуація спонукала до пошуку шляхів розв'язання цього складного питання. Активно включилися в цей процес і галицькі греко-католицькі ієрархи, які вбачали вихід із ситуації через порозуміння між греко-католицьким та римо-католицьким духовенством, що, на їхню думку, передасться як політикам, так і мир'янам.

Поразка в українсько-польській війні та ухвала Ради послів країн Антанти про анексію Галичини стала поштовхом до масових маніфестацій українського громадянства, які не припинялися впродовж 1923 р. У цій ситуації ГКЦ намагалася відігравати роль консолідуючого фактора й не допустити нової війни, яка б призвела до остаточної втрати надії на відновлення української державності в майбутньому. З цією метою духовенство використовувало усі можливі легальні засоби впливу на населення краю. Важливими в цьому плані були поминальні панахиди.

У своїх проповідях під час поминальних панахид, відправ на стрілецьких могилах, священники постійно нагадували як про велике значення подій національно-визвольних змагань, так і про Божі Заповіді. Зокрема, на поминальній відправі за полеглими Січовими стрільцями на Личаківському цвинтарі у Львові 4 червня 1923 р. священник В. Кузьма, відзначивши роль стрілецтва у національно-визвольних змаганнях, водночас наголосив, що «шлях, яким ішли наші славні борці буде шляхом, з якого покоління українського народу не зійдуть ніколи, доки український нарід не стане паном на своїй рідній землі» [3, с. 14–16].

Під час відкриття пам'ятника Січовим стрільцям у Винниках подібну промову виголосив місцевий священник Куницький [4, с. 217]. Дані про проведення панахид на могилах Січових стрільців та відзначення пам'ятних історичних подій, в яких духовенство ГКЦ виступало в ролі організатора, систематизувалися повітовими командами державної поліції та відправлялись у воєводські органи безпеки [5, арк. 1–3; 21, арк. 1–2].

Окрім священників, участь у народних маніфестаціях брали семінаристи духовних закладів Східної Галичини. В архівних документах знаходимо свідчення студента Віденського університету про походи на могили Січових стрільців у Станіславові. Він пише, що, хоча керівництво семінарії у м. Станіславові та єпископ Г. Хомишин під тиском польської влади були змушені офіційно заборонити участь семінаристів у походах, все ж шістнадцять студентів-богословів «...разом із представниками українських товариств та під проводом греко-католицьких священників віддали шану полеглим стрільцям» [6, арк. 40–41]. Національно свідомими були й семінаристи Львівської духовної семінарії, 38 з яких потрапили в поле зору поліційних органів за підозру у «патріотичних» настроях [7, арк. 36].

Варто зазначити, що під час таких акцій формувалася світогляд тієї молоді, яка не брала участі у збройній національно-визвольній боротьбі, але пам'ятала події 1918–1921 років. Ініціювавши такі походи, західноукраїнська інтелігенція ставила собі за мету ідеологічну та моральну підготовку молодого покоління до майбутньої боротьби за відновлення Української держави. Добре усвідомлюючи визначальну роль ГКЦ в організації й проведенні таких акцій, до митрополита А. Шептицького звернулися з листом 31 жовтня 1923 р. польські органи безпеки з вимогою заборонити участь греко-католицьких священників у таких акціях [8, арк. 1].

Греко-католицьке духовенство, відслідковуючи основні напрями суспільно-політичних процесів у Польській державі, усвідомлювало потребу пошуку нових шляхів діяльності щодо збереження державотворчих здобутків та аналізу помилок під час національно-визвольних змагань 1918–1923 рр. У середовищі духовенства поглибились процеси самоорганізації та самоосвіти. На той час більшість греко-католицьких священників вирізнялися добрим знанням історії України, особливостей української мови, світогляду українського народу, його звичаїв та традицій. Потужний акцент роботи духовенства було спрямовано на навчання та виховання підростаючого покоління в християнському та патріотичному дусі. Особливо ця робота мала поширюватися серед сільської молоді, а тому греко-католицькі священники проводили своєрідні соціально-політологічні дослідження на території, яку охоплювала їхня душпастирська діяльність. Ці дослідження стосувались

національних, політичних, соціально-економічних та духовних аспектів життя молоді Східної Галичини.

Великий вплив на суспільно-політичні процеси мала позиція митрополита Андрея Шептицького. Він був переконаним, що після поразки національно-визвольних змагань лише постійна душпастирська праця духовенства із молоддю дасть змогу говорити про перспективи розвитку національної ідеї та визвольних настроїв на території Східної Галичини. Митрополит пропонував виховувати молодь на принципах християнської моралі, вселяти у їхні душі любов до Бога, до свого народу, до його національних традицій, військових перемог, культивувати героїчні події визвольної боротьби.

У звіті Рогатинського повітового управління державної поліції від 19 лютого 1923 р. давалась наступна характеристика діяльності греко-католицького духовенства: «Значна кількість із духовенства належить до українських організацій..., священники беруть активну участь у політичному житті... Особливу активність проявляють під час перепису, виборів до Сейму... Під політичним поглядом усі українські священники негативно налаштовані до Польської держави, яку вважають за окупанта... свої ж душпастирські обов'язки священники трактують як явище побічне, яке виконують лише механічно... Головне завдання цих священників є політика, агітація...» [9, с. 56].

Звіт Косівського повітового управління державної поліції містив інформацію про те, що «...характер ставлення греко-католицького кліру до Речі Посполитої негативний; під час виконання обов'язків священники закликають до опору... Навколо таких священників в кожному селі формується партія, яка характеризується радикальними настроями... Священники працюють в тісному зв'язку із українськими вчителями на місцях» [10, арк. 58]. Аналогічні звіти надходили до Станіславівського воеводського управління із Долини, Жидачева, Сколе, Городенки та інших повітових міст [11, арк. 17–18; 10, арк. 65–69].

У Тернопільському воеводстві особлива увага з боку поліцейних установ приділялася діяльності таких священників, як: Лев Воробкевич із Білобожниці, Михайло Ганкевич із Звиняча, Степан Оробей із Розсохати [12, арк. 1–3], Володимир Громницький із Тернополя [13, арк. 40]; Іван Пасіка з Тернополя, Володимир Ратич із Храбівця [14, арк. 1–2] та ін. На настоятеля церкви у с. Біла Тер-

нопільського повіту Степана Гунчака польська поліція давала наступну характеристику: «...брав участь в організації політичних, суспільних і культурно-освітніх акцій... Він має дар прихилити собі симпатиків на організаційно-релігійному полі...» [15, арк. 7]. У зв'язку із результативною роботою у громадському житті греко-католицького священика Антона Багрицького польською поліцією занесено до числа тих, у кого «...ставлення до польської держави негативне» [15, арк. 1]. Подібних прикладів можна привести чимало.

Окреме місце посідала боротьба за використання української мови у церковному діловодстві, метричних книгах. Разом з тим греко-католицький Митрополичий ординаріат видав розпорядження про те, що «парафіяльні уряди обов'язані вести метрики і виставляти їх всяким урядам виключно тільки в українській мові» [16, арк. 3]. Завдяки такій позиції вдалось зберегти використання української мови у церковному діловодстві, незважаючи на судові процеси, пов'язані із цим питанням, які проходили у Східній Галичині, починаючи від 20-х років [16, арк. 97]. Часто виступи на захист української мови трактувалися польською поліцією як антидержавні [17, арк. 90]. Серед організаторів народних віч проти введення польської мови були священики із Турки, Снятина, Коломиї, Жидачева, Надвірної та інших населених пунктів Східної Галичини [18, арк. 17, 19, 24, 27–29].

Дослідник В. Перевезій зауважує, що від 1923 року «...стосунки Польської держави і Греко-католицької церкви характеризувалися протистоянням між ними у царині національно-культурних прав українців. Церква визнавала верховенство держави у питаннях політики та асиміляції, однак при цьому залишалася захисником українських інтересів у цій державі» [20, с. 121]. Дослідник І. Кодрин стверджує, що «...з одного боку, українці не ставились до поляків як до панівної нації, а з іншого – поляки не рахувались із рівністю стосунків» [22, с. 228].

Ці тези варто доповнити думкою про те, що, формально знаходячись поза державою та політикою, ГКЦ не мала права виступати з антидержавних позицій. Водночас більшість греко-католицьких священиків під час своєї повсякденної роботи серед українського населення у просвітницьких, освітніх, економічних товариствах та організаціях постійно відігравали роль каталізатора патріотичних настроїв.

Підтвердження сказаного віднаходимо у звіті митрополита Шептицького у 1923 році для Ватикану. Звіт складався з кількох частин: вступ, розділи «Про народ», «Міське населення та інтелігенція», «Духовенство та єпархіальний клір» тощо [23, с. 715–728].

Цей звіт характерний викладом особистого бачення митрополита подій національно-визвольної боротьби на західноукраїнських землях. Документ витримано в обережному тоні, більша його частина стосується внутрішньо церковних питань, але зроблено аналіз перебігу подій у Східній Галичині за 1918–1923 роки. Шептицький намагався зробити ряд прогнозів щодо українського населення Речі Посполитої. Заслуговує на увагу думка митрополита про роль тогочасного сільського духовенства. «Сільське духовенство, – читаємо у документі, – посідає добрі якості. Воно пов'язане з народом настільки тісно, що дійсно є для нього батьком і приятелем. Воно розвиває соціальну акцію» [23, с. 721–722].

Наголошує Шептицький на ролі духовенства у націєтворчих процесах. Він зауважує: «Українці в Галичині не мали ні губернаторів, ні чиновників, ні багатіїв, ні впливових людей; їхні єпископи були майже єдиними представниками інтелігенції нації і за законом... єпископи у нас покликані до тих функцій і мають такий вплив, який деінде мають світські провідники нації» [23, с. 725].

У документі проаналізовано політичні процеси окресленого періоду, означено вплив на них духовенства. Шептицький стверджував: «У всіх справах, де вимагалась моя позиція як митрополита, я старався уникати всього того, що могло бути інтерпретоване як національний шовінізм... я завжди старався не підтримувати однієї партії на противагу другій, це було важко, оскільки ці партії були поділені самою концепцією національної ідеї (українці і русофіли)... Важливо, що для усього духовенства властиві патріотичні почуття, і це справедливо – воно має право і обов'язок бути патріотичним» [23, с. 726].

Цей документ дає змогу зробити висновок, що греко-католицьке духовенство, будучи захисником прав та інтересів українського населення, не планувало припиняти патріотичної діяльності після включення Східної Галичини до складу Речі Посполитої. В умовах формування Польської держави велике значення мав той факт, що, на відміну від більшості світської, військової інтелігенції, яка виїхала за кордон, греко-католицькі

священики залишались на території Східної Галичини. Це наклало на них ще більше обов'язків щодо організації українського життя. Від 1923 по 1925 рік жодна українська акція, конференція, народні збори не проходили без участі духовенства ГКЦ. В основу нового бачення розвитку Східної Галичини було покладено національну ідею, яка полягала у послідовній політиці щодо здобуття незалежності. Шляхи реалізації національної ідеї тогочасне західноукраїнське суспільство бачило по-різному. Позиція греко-католицького духовенства враховувала окупаційне становище українського народу і підтримувала його спроби втілювати національну ідею через громадські організації та об'єднання.

Священики взяли активну участь у відродженні і налагодженні діяльності «Просвіти», «Сільського Господаря», «Рідної Школи», українських кооперативних товариств та інших громадських організацій [24, с. 128]. Виховання населення в дусі патріотизму через сітку читалень «Просвіти» та інших організацій стало одним із пріоритетних напрямів діяльності священиків. Вони усвідомлювали, що законодавство Речі Посполитої давало змогу функціонувати громадським структурам, і громадський сектор надавав можливість для законної реалізації національних прав.

У «Письмі «Просвіти» знаходимо дані про допомогу духовенства у відродженні читалень товариства на початку 1922 року в селах – Боднарові Станіславівського повіту, Корчів Сколівського та Ляшки Долішні Бібрського повітів, у яких священики, виступаючи перед селянами, розповідали «...про особливості часів національно-визвольних змагань і пояснювали потребу активізації роботи» [25].

На продовженні та розвитку продуктивної співпраці між духовною і світською інтелігенцією у просвітянській сфері наголошувалось під час відновлення діяльності товариства у Галичі, де вирізнявся активністю у «...політичних виступах о. Р. Лободович» [26, арк. 74]. Священики очолювали відроджені осередки «Просвіти» у Ганусівці, Угорниках, Загвізду, Майдані на Станіславівщині [26, арк. 74; 27, арк. 8–9; 28, арк. 54]; Збаражі, Товстому, Копичинцях, Зборові, Козові, Підволочиську, Бучачі на Тернопільщині [29, арк. 25; 30, арк. 1; 31, арк. 28; 32, арк. 16].

Особливістю процесу відновлення просвітянських осередків стало зростання ініціативності серед заможніших селян. Це стало результатом попередньої роботи інтелігенції, лідерів товариства, яка велась до початку Першої світової війни. За

той час було сформовано прошарок освіченого, національно свідомого селянства, яке на початку 20-х років ХХ ст. було здатним вести активну громадську роботу. Серед архівних документів зустрічаються свідчення про те, що за підтримки духовенства та вчителів до керівництва місцевих читалень «Просвіти» приходили виховані у їхньому середовищі селяни, діти яких, у міру можливості, навчались у греко-католицьких духовних семінаріях [27, арк. 160; 28, арк. 108].

Духовенство ГКЦ доклало зусиль щодо поживлення діяльності осередків інших громадських організацій. На основі архівних документів встановлено, що у цілому ряді міст та сіл Східної Галичини завдяки священникам формувалися гуртки «Рідної Школи» та «Сільського Господаря» [33, арк. 4; 34, арк. 1; 35, арк. 2; 36, арк. 2; 37, арк. 1; 38, арк. 1].

Греко-католицькі священники приділяли достатньо уваги розвитку молодіжного руху, зокрема, щодо заснування та активізації осередків товариств «Сокіл» та «Січ», які поряд із гімнастично-спортивним вишколом виховували молодь у дусі патріотизму. Покровителями молодіжних організацій були митрополит А. Шептицький, який надавав постійну матеріальну допомогу, священники В. Лаба, військовий капелан, теоретик та пропагандист галицького спортивного руху, С. Маяковський, організатор сокільських товариств у Копичинському повіті, Е. Бачинський із Бережан та ін. [39, с. 73; 40]. Завдяки співпраці із молодіжними громадськими організаціями, духовенство ГКЦ отримувало змогу впливати на формування світогляду молодіжного активу, з якого виростали майбутні українські політичні лідери.

У середовищі духовенства проводилися кампанії з допомоги воєнним сиротам та вдовам, збиралися кошти на «користь дітей українських емігрантів» тощо [41, арк. 1].

Визначальну роль мало духовенство у відновленні роботи «Українського християнського союзу», який від 1923 р. отримав назву «Українське християнсько-народне сторонництво». В програмі організації, у керівництві якої були священнослужителі Спиридон Кархут та Микола Садовський, говорилося, що поглиблення й утвердження національної самосвідомості може вивести народ із занепаду після війни. «Хочемо політично образувати широкі верстви народні, – читаємо у програмних документах УХНС, – поглиблювати і утверджувати в них почуття і свідомість української державності,

щоби весь народ був у силі берегти своєї державної самостійності і суспільного ладу» [42, арк. 1–2].

Відновлення громадських організацій стикалось із труднощами, які були викликані офіційною політикою польського уряду. Дослідник І. Зуляк стверджує: «Влада встановила жорстокий режим, зневажаючи права українського населення окупованої території, придушуючи будь-які прояви національно-культурного розвитку... Політичні кола Польщі відмовляли українському населенню у праві на вільний розвиток, проголошуючи необхідність утворення однаціональної держави шляхом примусового оплячення всього народу» [43, с. 32, 34].

Після поразки визвольних змагань період трансформації переживала українська партійна система. Тривалість цього періоду перебувала у прямій залежності від остаточного закріплення принципів політичної структури Речі Посполитої. У зв'язку із нестабільністю у Польській державі на початку 20-х років ХХ ст. українська інтелігенція не бачила реальних перспектив реалізації національної ідеї через партійну боротьбу.

Серед галицького духовенства залишався чималий прошарок симпатиків націонал-демократичної ідеології, що проявлялось у їхній діяльності в складі Української націонал-демократичної партії (УНДП), яку у 1919 році було перейменовано на Українську націонал-трудову партію (УНТП). Від 15 грудня 1923 по 21 квітня 1924 року УНТП очолював греко-католицький священик Олександр Стефанович, який намагався посилювати вплив духовенства на партійне життя. За час керівництва О. Стефановича, за твердженням М. Кугутяка, «...українська держава визнавалась основою політичної думки...» [44, с. 256].

Протягом 1921–1925 рр. у середовищі греко-католицького духовенства велися постійні дискусії про місце духовної інтелігенції у політичному житті Східної Галичини. У першому номері «Ниви» за 1921 рік вийшла програмова стаття «Організації нам треба!», у якій, зокрема, було зазначено: «Передвоєнні обставини не були дуже пригожі для тісної організації між нашим духовенством. Провідні наші ідеї були в стані млявості... Через війну, її наслідки все основно змінилося... Ходить нині передовсім о ратвання життя нашого народу» [45]. Таким чином, передова духовна інтелігенція піднімала проблему потреби організованої діяльності духовенства у політичній сфері.

Показовим в цьому плані було засідання членів комітету Української християнської організації Львівщини, яке відбулось у 1925 році. В ньому взяли участь священники: Т. Галушчанський, Д. Стек, М. Дороцький, Ю. Плешевич та ін. Під час дискусії на засіданні прослідковувалося дві позиції. Перша полягала у відстоюванні думки про співпрацю духовенства із політичними організаціями, друга – про поступовий відхід духовенства від політичної діяльності. У підсумку було прийнято рішення, що кожний священник, зокрема, член української християнської організації Львівщини, має повну свободу дій щодо перебування в існуючих політичних організаціях чи партіях, якщо такі дії «... не противорічать християнському світогляду, або не стоять в суперечностях з інтересами та честю українського народу» [46, арк. 1].

Аналогічною була позиція майже всього галицького духовенства. Священники усвідомлювали власну роль національно-політичного провідника народу в період формування нового покоління борців за незалежність України, якими стали члени Української військової організації (УВО), а згодом, від 1929 року, – Організації українських націоналістів (ОУН). Період 1921–1925 років став проміжним часом між хвилями національно-визвольної боротьби і, поряд із осередками діяльності на території Східної Галичини діячів світської інтелігенції, духовенство залишалось потужним центром, навколо якого гуртувались українці, формувалися нові ідеї.

До 1925 року греко-католицькі священники зуміли знайти спільну мову і з керівництвом націоналістичного радикального руху, про що свідчить листування митрополита А. Шептицького з Євгеном Коновальцем [47, с. 85–87]. Духовенство, засуджуючи методи діяльності УВО, які закликали до насильства над людьми, підтримувало прагнення членів цієї організації добитися незалежності українських земель.

Владики ГКЦ були переконані, що ні силою, ні політиканством домогтися відчутних змін у становищі Східної Галичини після рішення країн Антанти неможливо. Необхідно діяти тільки в рамках християнських законів та моралі. А Г. Хомишин навіть вважав, що в ситуації, яка склалася, кращим виходом для Східної Галичини було б залишитися в складі Польщі, ніж спровокувати прорадянські настрої й опинитися в комуністичній системі, як це сталося з Наддніпрянською Україною [48, с. 2]. Методи протидії «більшовицьким впливам» він вбачав у запровадженні серед духовенства

целібату, визначення статусу ГКЦ через підписання з польським урядом спеціальної угоди (конкордату) та створення громадського релігійного об'єднання чи партії підконтрольних Церкві.

Після офіційного введення в дію конкордату 3 серпня 1925 р. греко-католицьке духовенство склало 8 вересня 1925 р. присягу, беручи на себе зобов'язання бути лояльними до Польської держави [49, с. 33–34].

Таким чином, у першій половині 20-х рр. саме ГКЦ як монолітна структура зуміла об'єктивно осмислити події, пов'язані із наслідками Української революції, та взяти на себе роль захисника прав і свобод українського громадянства краю від асиміляційної політики польської влади.

В умовах розпорошення українських політичних сил, що було характерним явищем першої половини 20-х рр., саме ГКЦ заявила про себе як консолідуючу інституцію в пошуку компромісних шляхів для українсько-польського порозуміння. Наслідком такої позиції стало підписання 10 лютого 1925 р. конкордату між Ватиканом і польським урядом, яким фактично було визнано статус ГКЦ не лише в релігійно-духовній сфері, а й створено відповідні умови для її активної участі в суспільно-політичному житті у межах чинного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрухів І. Станіславська (Івано-Франківська єпархія ГКЦ) кризь призму століть: історико-релігійний аспект / І. Андрухів, О. Лисенко. – Надвірна: Надвірнянська друкарня, 2010. – 500 с.; Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861–1939 рр.: Короткий історичний нарис / І. Андрухів. – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.; Марчук В. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / В. Марчук. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 464 с.; Красівський О. Українсько-польські взаємини. 1917–1923 / О. Красівський. – К.: ІПІЕНД, 2008. – 544 с.; Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918-1929) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – Т. 1. – 532 с.; Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча / О. Єгрешій. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 168 с.; Перевезій В. О. Служіння Богу і народу: Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. – К.: Світогляд, 2004. – 203 с.

2. Кривава книга. Передрук видань 1919 та 1921 років / упоряд., авт. передм. та поясн. Ярослав Радевич-Винницький. – Дрогобич: Відродження, 1994. – 271 с.
3. Кузьма В. Проповідь на гробах (виголошена на Личаківському цвинтарі у Львові дня 4 червня 1923 р.) / В. Кузьма // Нива. – 1923. – № 2. – С. 14–16.
4. Левицький Я. Від національного відродження до визвольної боротьби / Я. Левицький // Влох М. Винники – Звенигород – Унів та довкільні села: іст.-мемуар. зб. – Чикаго, 1975. – С. 212–220.
5. Державний архів Тернопільської області (далі: ДАТО). – Ф. 276. – Збаразька повітова команда державної поліції, м. Збараж Тернопільського воєводства. 1920–1939 рр. – Оп. 1. – Спр. 60: Донесення постерунків поліції с. Токи про загальні збори членів Української націонал-демократичної та Української соціал-радикальної партій. 18.09.1928 – 31.10.1928 рр. – 2 арк.
6. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі: ЦДІАУЛ). – Ф. 358: Шептицький Андрей-Олександр-Роман (1865-1944), митрополит греко-католицької церкви, граф. – Оп. 1. – Спр. 229: Листування А. Шептицького з кореспондентами з прізвищами на літери «Вла-Вон». 1901–1938 рр. – 170 арк.
7. Державний архів Івано-Франківської області (далі: ДАІФО). – Ф. 2: Станіславське воєводське управління. 1919–1939 рр. – Оп. 1. – Спр. 237. Листування з повітовими старостами про діяльність греко-католицького духовенства. 22.05–19.06.1924 рр. – 80 арк.
8. ЦДІАУЛ. – Ф. 408. Греко-католицький митрополичий ординаріат. – Оп. 1. – Спр. 585: Лист органів громадської безпеки Шептицькому А. з вимогою заборонити демонстраційні збори, присвячені вшануванню пам'яті жертв листопадових подій 1918 р. 1923 р. – 1 арк.
9. Гудима А. До витоків національної церкви в Україні / А. Гудима // Ідея національної церкви в Україні: матеріали всеукр. наук. конф. – Тернопіль, 1997. – С. 55–57.
10. ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 180: Листування з повітовими старостами про ставлення греко-католицького духовенства до існуючої влади. 23.02.1923 – 28.06.1924 рр. – 115 арк.
11. ДАІФОю – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 20: Інформація повітових старост про осіб, підозрюваних в комуністичній та українській націоналістичній діяльності на території Станіславівського воєводства. 1921–1922 рр. – 77 арк.

12. ДАТО. – Ф. 231: Тернопільське воєводське управління, м. Тернопіль, 1921–1939 рр. – Оп. 1. – Спр. 19: Список українських товариств на території Борщівського, Бережанського та Чортківського повітових староств. 03.01.1920 – 01.02.1921 рр. – 16 арк.
13. ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 136: Листування з повітовими староствами та органами поліції про націоналістичну діяльність вчителів і духовенства на території воєводства. 07. 03. 1922-21. 01. 1925 рр. – 62 арк.
14. ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 761: Листування з повітовими староствами та повітовими управліннями поліції про націоналістичну діяльність українських священників. 06.01.1926 – 07.05.1927 рр. – 39 арк.
15. ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 761: Листування з повітовими староствами та повітовими управліннями поліції про націоналістичну діяльність українських священників. 06.01.1926 – 07.05.1927 рр. – 39 арк.
16. ЦДІАУЛ. – Ф. 408: Греко-католицький митрополичий ординаріат. – Оп. 1. – Спр. 47: Циркуляри, розпорядження, протести, скарги, списки арештованих та інші документи про переслідування польськими властями греко-католицької церкви. 1919–1938 рр. – 108 арк.
17. ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 45: Листування з Міністерством внутрішніх справ і повітовими староствами про введення польської мови у службову діяльність адміністративних органів, скарги греко-католицького духовенства про заборону застосування у листуванні української мови. 24.09.1921–3.07.1925 рр. – 153 арк.
18. ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 4: Листування з повітовими староствами про діяльність греко-католицьких священників у селах воєводства. 8.10.1921–1.09.1922 рр. – 58 арк.
19. Перевезій В. Українська греко-католицька церква у східногалицькому суспільстві (20 – 30-ті роки ХХ століття) / В. Перевезій // Розбудова держави. – 1998. – № 11–12. – С. 111–128.
20. ДАТО. – Ф. 282: Підгаєцька повітова команда державної поліції, м. Підгайці Тернопільського воєводства. 1920–1939 рр. – Оп. 1. – Спр. 351: Розпорядження Тернопільської воєводської команди і листування з постерунками поліції щодо нарад повітових інструкторів. 28.11.1933 – 23.01.1934 рр. – 20 арк.

21. 858. Kodryn I. Ewolucja stosunkow polsko-ukrainskich / I. Kodryn // Biuletyn polsko-ukrainski. Tygodnik ilustrowany. – Warszawa, 1936. – № 25. – S. 228–230.
22. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність: Документи і матеріали 1899–1944. – Т. II: Церква і суспільне питання. – Кн. 2: Листування. – Львів: Місіонер, 1999. – 1096 с.
23. Яворівщина і Краковеччина: Регіональний історично-меморіальний збірник. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1984.
24. Письмо «Просвіти». – 1922.
25. ДАІФО. – Ф. 6: Станіславське повітове староство. 1920–1939 рр. – Оп. 1. – Спр. 58: Статут товариства «Просвіта» і листування з органами поліції про діяльність і персональний склад правління читалень товариства у повіті. 27.07.1922–1.06.1939 рр. – 189 арк.
26. ДАІФО. – Ф. 378: Станіславська філія товариства «Просвіта». – Оп. 1. – Спр. 6: Річні звіти про діяльність читальні «Просвіта» в с. Пасічна Станіславського повіту. 1909–1938 рр. – 29 арк.
27. ДАІФО. – Ф. 378. – Оп. 1. – Спр. 9. Протоколи загальних зборів читалень товариства «Просвіта» Станіславівського повіту. 1924–1936 рр. – 140 арк.
28. ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 2. – Спр. 388: Статут, періодичні відомості про діяльність читальні «Просвіта» в м. Збараж Тернопільського воєводства. 28.11.1924 – 01.06.1938 рр. – 46 арк.
29. ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 2. – Спр. 695: Статут, періодичні відомості про діяльність читальні «Просвіта» в с. Копичинці Гусятинського повіту Тернопільського воєводства. 22.03.1927 – 03.03.1937 рр. – 6 арк.
30. ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 2. – Спр. 172: Періодичні відомості про діяльність читальні «Просвіта» в с. Броди Бережанського повіту Тернопільського воєводства. 14.01.1924 – 03.07.1936 рр. – 36 арк.
31. ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 2. – Спр. 458: Статут, періодичні відомості про діяльність читальні «Просвіта» в м. Зборів Тернопільського воєводства. 25.01.1925 – 14.06.1939 рр. – 24 арк.
32. ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 4746: Періодичні відомості про діяльність читальні «Просвіта» в м. Кам'янка Струмилівська. 15.02.1925–08.05.1938 рр. – 97 арк.
33. ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 4749: Періодичні відомості про діяльність товариства «Рідна школа» в с. Ладиш-Новий Тернопільського воєводства. 03.03 – 05.03.1937 рр. – 1 арк.

34. ДАТО. – Ф. 231. – Оп 1. – Спр. 4880: Періодичні відомості повітового староства про зміну складу керівництва українського товариства «Рідна Школа» в с. Підгайці Тернопільського воєводства. 23.02–27.07.1935 р. – 2 арк.
35. ДАТО. – Ф. 231. – Оп 1. – Спр. 5040: Періодичні відомості повітового староства про зміну складу керівництва українського товариства «Рідна Школа» в м. Тернопіль. 30.07.1929 – 01.12.1938 рр. – 17 арк.
36. ДАТО. – Ф. 231. – Оп 1. – Спр. 2998: Листування з опікуном шкільного округу у Львові та повітовими староствами про встановлення та зміну віросповідання учнів шкіл. 10.03–18.05.1936 р. – 10 арк.
37. ДАТО. – Ф. 231. – Оп 1. – Спр. 2914: Характеристики Тернопільського воєводського управління, повітових староств, органів поліції та адміністративних установ на окремих осіб. Т. 12. 1936 р. – 158 арк.
38. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. ХІХ – перша пол. ХХ ст.) / Б. Трофим'як. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 695 с.
39. Хомин П., о. Владика Ісидор Борецький – уродженець Теревельщини / о. П. Хомин // Теревельська земля: іст.-мемуар. зб. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1968 – С. 191–194.
40. ДАІФО. – Ф. 632: Колекція документів з історії освіти періоду ЗУНР. 1919–1922 рр. – Оп. 1. – Спр. 4: Лист Греко-католицькому парохіяльному урядові в Жидячах з подякою за пожертвування на користь дітей українських емігрантів. 2 травня 1922 р. – 1 арк.
41. ЦДІАУЛ. – Ф. 408. – Оп. 1. – Спр. 583: Програма Української християнсько-народної партії у Львові та лист А. Шептицькому про поновлення її діяльності. 1923–1925 рр. – 5 арк.
42. Зуляк І. «Просвіта» і греко-католицьке духовенство в умовах польської окупації / І Зуляк // Розстріляна і відроджена Церква (матеріали науково-теоретичної конференції до 55-ї річниці ліквідації УГКЦ радянським режимом). – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2001. – С. 32–40.
43. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – Т. 1. – 532 с.
44. Нива. – 1921.

45. ЦДІАУЛ. Ф. 201: Греко-католицька митрополича консисторія, м. Львів. – Оп. 1. – Спр. 2573: Протоколи, резолюції, листування та інші документи про проведення народних зборів у містах Перемишлі та Стрию з метою збереження церковної унії. 1925 р. – 12 арк.
46. Штокало В. Відносини глави УГКЦ Кир Андрея Шептицького з Українською Військовою Організацією / В. Штокало // Матеріали наукової конференції, присвяченої 100-річчю від часу введення на митрополичий престол у Львові Андрея Шептицького. – Тернопіль: Астон, 2002. – С. 84–96.
47. Пастирський лист Григорія Хомишина, єпископа Станіславівського, до кліру і вірних Станіславівської єпархії про грозячі небезпеки. – Станіславів: Накладом Єп. Орд., 1925. – 21 с.
48. Гайковський М. ГКЦ в часи митрополитування Андрея Шептицького / М. Гайковський // Київська Церква. – 2001. – № 2–3. – С. 32–48.

Пылыпив И. В. Греко-католическая церковь в консолидации украинской нации Восточной Галиции в первой половине двадцатых годов XX столетия.

В статье раскрываются отдельные аспекты политической деятельности епископата и клира Греко-католической церкви. Проанализированы поиски церковным руководством путей защиты украинского населения от ассимиляторской политики польских властей, сотрудничество с украинскими политическими партиями и культурно-просветительскими организациями, воспитательное и моральное влияние церкви на молодежь.

Ключевые слова: Греко-католическая церковь, митрополит, Галичина, политические партии, Вторая Речь Посполитая.

Pulupiv I. V. Greek-Catholic Church in consolidation of Ukrainian nation Of East Galicia during first half of the twentieth Of XX century.

The article deals with some aspects of political activity of the Ukrainian Greek-Catholic Church hierarchy and clergymen. Their protecting measures against assimilation policy of Polish authorities towards Ukrainian population, cooperation with Ukrainian political parties, cultural organizations and educational institutions as well as educational and moral influence on younger generation are analyzed. Kew words:, Greek-Catholic Church, metropolitan, Halychyna, political parties, Polish state.